

філософії освіти / В. В. Химинець // Особистість в єдиному освітньому просторі : зб. наук. пр. / наук. редактори В. В. Пашков, В. В. Савін, А. І. Павленко. – Запоріжжя : Фінвей, 2012. – С. 97–100.

7. Химинець В. Інновації в початковій школі : навч.-метод. видання / В. Химинець, М. Кірик. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 312 с.

Дата надходження до редакції: 04.03.2016 р.

УДК 378.811.133

Ольга ШЕВЧЕНКО,
викладач Рівненського державного
гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГУМАНІТАРІЇВ У СВІТЛІ ГАЛУЗЕВИХ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ

Стаття присвячена необхідності використання в дослідженні проблеми формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей теорії дискурсу, теорії комунікацій та теорії діалогу.

Ключові слова: *галузева наукова теорія, комунікація, дискурс, діалог, комунікативна компетентність.*

Стаття посвячена необхідності використання в дослідженні проблеми формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей теорії дискурсу, теорії комунікацій та теорії діалогу.

Ключевые слова: *отраслевая научная теория, коммуникация, дискурс, диалог, коммуникативная компетентность.*

The article is devoted to the need for research into the problems of communicative competence of students of humanities discourse theory, communications theory and the theory of dialogue.

Key words: *branch scientific theory, communication, discourse, dialogue, communicative competence.*

Постановка проблеми. Необхідність вибору й використання теоретичних підходів до проблеми формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей викликана, на нашу думку, кількома основними причинами: наявністю загальної методології педагогічної науки, яка проєктується на конкретні дослідження за принципом відповідності провідних понять і ключових слів дослідження загальнопедагогічних і загальнофілософських наукових підходів; необхідністю пов'язати мету та завдання дослідження із загальнопедагогічним методологічним простором; можливістю відобразити основні структурні компоненти компетентності, організаційно-педагогічні умови та програму експерименту з провідними теоретичними підходами, що розробляються нині в педагогічній науці.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Проблема формування комунікативної компетентності особистості знайшла своє відображення в наукових працях В. Введенського, І. Зимньої, Дж. Равена, П. Шародо, Д. Коста. Комунікативну компетентність як підґрунтя продуктивної професійної діяльності фахівця, зокрема і в гуманітарній сфері, досліджували Є. Зеєр, І. Зимня, Т. Колодько, Н. Кузьміна, А. Хуторський, С. Шишов, С. Молчанов, О. Пометун, Дж. Брунер, Д. Люс'ї та ін.

Проте галузеві теорії формування комунікативної компетентності студентів, на нашу думку, використовуються в процесі теоретичного аналізу означеної проблеми досить фрагментарно. У зв'язку з цим метою статті є сутнісна характеристика кількох спеціальних галузевих теорій у контексті означеної проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення філологічних дисциплін важливого значення в методологічному відношенні набувають спеціальні теорії психологічного, філософського та лінгвістичного характеру, а саме: теорія комунікацій, теорія дискурсу та теорія діалогу.

Теорія дискурсу як міждисциплінарна наукова теорія являє собою аналіз упорядкованого мовного повідомлення окремого суб'єкта. У нашому дослідженні теорія дискурсу використана з метою виокремлення специфіки філологічних дисциплін як змістового феномена, на основі якого відбувається розвиток комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей. Теоретичні основи дискурсу представлені досить широко в різноманітних галузях наукового пошуку, зокрема в лінгвістиці, роботами Е. Бенвеніста [1], Г. Орлова [2], Ш. Баллі [3], О. Кубрякової [4], М. Чепи [5] та ін.

Комунікативні характеристики дискурсу виражаються в тому, що в цій теорії важливе значення має співвіднесеність дискурсу із суб'єктами комунікативного процесу, тобто з мовцем і реципієнтом, а також із їх комунікативними намірами і планами (Е. Бенвеніст) [1]. Крім того, науковцями виокремлено різноманітні типи дискурсу, частина з яких має виразний гуманістичний характер, а тому дуже

важлива для розкриття проблеми формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення ними філологіч-

них дисциплін. Пропонуємо ознайомитися з ними докладніше (табл.).

Таблиця

Типологія дискурсу у співвіднесенні з гуманітаристикою та вивченням філологічних дисциплін студентами гуманітарних спеціальностей

Тип дискурсу	Його зміст та сутність	Співвіднесення із формуванням комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей
Художній	ґрунтується на засадах стильового середовища у вигляді «культурно-мовного універсалу відповідної епохи» (В. Бурбело)	представляє мову художньої літератури, яка, у свою чергу, є значущим змістовим компонентом філологічних дисциплін, які вивчаються студентами гуманітарних спеціальностей
Науковий	відображає систему онтологізованого знання, наукової картини світу, наукової комунікації	виконує важливу функцію формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, адже розвиває їх науковий світогляд, наукове бачення майбутньої професійної діяльності, науковий тезаурус тощо
Професійний	реалізується в семантичному полі окремої професійної діяльності, зокрема в гуманітарній сфері: професійна діяльність формує тематичний аспект дискурсу, а гуманістична спрямованість – стратегічний (О. Кудоярова)	у межах професійного дискурсу, з одного боку, закладається гуманістична специфіка майбутньої професійної діяльності студентів гуманітарних спеціальностей, а з іншого – специфіка їх комунікативної діяльності в гуманітарній сфері
Монологічний/ діалогічний	являє собою мисленнєво-мовленнєву діяльність мовців/мовця, що характеризується монологічним чи діалогічним текстом (Л. Овсієнко)	форми, методи і засоби формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей (зважаючи на процес вивчення філологічних дисциплін) значною мірою ґрунтуються на реалізації монологічного й діалогічного мовлення, а також відповідних комунікацій студентів як у процесі навчання, так і в позанавчальній діяльності
Інтернет-дискурс (віртуальний)	особливий тип дискурсу, який досліджується науковцями порівняно недавно; відображає «альтернативний світ» (Ю. Степанов), тобто особливу семантику, особливий лексикон тощо, які притаманні віртуальному простору	комунікації в інтернет-середовищі складають дедалі більшу частку загального світу комунікацій студентів-гуманітаріїв, адже сприяють розвитку їх комунікативної компетентності, зокрема іншомовної
Невербальний	визначає емоційно-мовну діяльність суб'єктів комунікативного процесу, просторово-часову психологічну невербальну взаємодію комунікантів	відображає взаємовплив суб'єктів комунікативного процесу, в тому числі студентів, у процесі вивчення ними філологічних дисциплін; виявляється насамперед у процесі діалогічної взаємодії у вигляді супровідної міміки, пантоміміки, інших паралінгвістичних засобів спілкування (операційно-комунікативний та емотивний компоненти)
Дискурс конкретної мовної особистості	представлений, як правило, побутовим (створення такого коду інформації, який дає змогу розуміти один одного з напівслова) та буттєвим (ґрунтується на філософському й мистецькому сприйнятті світу через текст і текстову інформацію) аспектами	виражає індивідуальні особливості мовленнєвої діяльності та використання засобів невербальної комунікації; тісно пов'язаний із формуванням комунікативної компетентності студента, оскільки цей процес має особистісний, індивідуальний характер і ґрунтується на індивідуально-психологічних особливостях студента, які дають змогу формувати особистісне світосприйняття на основі системи комунікацій, що розвиваються у процесі професійної підготовки

<p>Навчальний (академічний, педагогічний)</p>	<p>визначається як живий активний процес комунікації, актуалізований в умовах навчальної (педагогічної, академічної) дійсності (О. Попадюк)</p>	<p>виступає своєрідним інформаційним фоном, на тлі якого відбувається формування комунікативної компетентності студентів-гуманітаріїв у процесі вивчення філологічних дисциплін; поєднує всі інші значущі для дослідження типи дискурсів</p>
--	---	--

Оскільки дискурс фактично означає мову, співвіднесу із соціальним контекстом, то він виконує місію представлення соціокультурної взаємодії в різних соціальних інститутах та інституціях, в тому числі й у професійній підготовці фахівців. Отже, теорія дискурсу тісно пов'язана з *теорією комунікації*, яка виконує місію соціокультурного вираження описаних вище типів дискурсів. Теорія комунікацій почала розроблятися досить давно (друга половина ХХ ст.) і пов'язана з іменами відомих філософів, математиків, соціологів, психологів: К. Шеннон (1949), У. Ешбі (1964), А. Берг (1964),

А. Колмогоров (1987), Г. Почепцов (2003), О. Соколов (1996), М. Василик (2006) та ін. Науковці тлумачать поняття комунікації залежно від галузі науки, яку вони представляють: як процеси перекодування інформації (Г. Почепцов) [6, с.14]; як інформаційний зв'язок суб'єктів комунікації (М. Каган) [8, с.19]; як різновид специфічного обміну інформацією, що має інтелектуальний та емоційний зміст (О. Зверинцев) [9, с.34] та ін.

У мовному (лінгвістичному) сенсі теорія комунікацій аналізує мову як певний код, який створюється всіма складниками комунікативного процесу в ході мовно-мислительної діяльності в соціокомунікативних ситуаціях взаємодії. Таким чином, теорія комунікацій спрямована на вивчення системи лінгвістичних, паралінгвістичних і соціолінгвістичних знань, знань про структуру і закономірності мовної та міжмовної комунікації, поведінки мовців у різноманітних комунікативних ситуаціях, формування ефективних умінь і навичок комунікації, зокрема міжкультурної [11, с. 44].

Різновидом теорії комунікації та її продовженням є філософія діалогізму, виражена в *теорії діалогу*, запропонованій М. Бахтіним [12]. У цій теорії виразно виявляються дві основні ідеї: ідея діалогізму (взаємозалежність і взаємопов'язаність слухача і мовця) та ідея хронотопу (аналіз комунікативної діяльності в контексті конкретного часу і простору) [13, с. 33]. Для нашого дослідження важливе значення має положення теорії діалогу про те, що взаємодія складових діалогічного процесу залежить від умов протікання комунікації, тобто комунікативна діяльність гуманістичного змісту в процесі вивчення філологічних дисциплін має свої особливості, які, у свою чергу, впливають на формування комунікативної компетентності студентів-гуманітаріїв.

Висновок. Таким чином, нами було з'ясовано, які галузеві теорії складають методологічне підґрунтя проблеми формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення філологічних дисциплін. Обґрунтовано необхідність використання в дослідженні теорії дискурсу (використана в дисертаційному дослідженні для означення складної єдності мовної практики і значимої поведінки в комунікативному процесі, оскільки темою дослідження передбачено визначення рівня сформованості комунікативної

компетентності в процесі вивчення філологічних дисциплін), теорії комунікацій (використана в дослідженні з метою тлумачення провідних категорій і понять – комунікація, комунікативна взаємодія, комунікативний бар'єр, комунікативна компетентність) та теорії діалогу (визначає особливості діалогічного спілкування студентів-гуманітаріїв у процесі вивчення філологічних дисциплін). Означене методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження дало можливість розробити програму експериментальної роботи з урахуванням специфіки об'єкта і предмета дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447с.
2. Орлов Г. А. Современная английская речь / Г. А. Орлов. – М. : Высшая школа, 1991. – 240с.
3. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. : Издательство иностр. лит-ры, 1961. – 394с.
4. Кубрякова Е. С. О термине «дискурс» и стоящей за ним структуре знания / Е. С. Кубрякова // Язык. Личность. Текст. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С. 23–33.
5. Чепя М.-Л. А. Національно-становий тип дискурсу «Записки про переваги чинів малоросійських А. І. Чепи» / М.-Л. А. Чепя // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2009. – Т. 11. – Ч. 5. – С. 295–405.
6. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2003. – 651 с.
7. Усов Ю. Н. Медиаобразование в России (на материале экранных искусств) : доклад на российско-британском семинаре по медиаобразованию / Ю. Н. Усов. – М. : Просвещение, 1995. – 18 с.
8. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 388 с.
9. Зверинцев А. Б. Коммуникационный менеджмент : рабочая книга менеджера PR / А. Б. Зверинцев. – СПб. : Союз, 1997. – 465 с.
10. Нікіточкіна І. В. Предмет і об'єкт теорії комунікації [Електронний ресурс] / І. В. Нікіточкіна, О. Шпільчак. – Режим доступу : http://bsfa.edu.ua/files/konf_november/nikitchkina_shpilchak.pdf.
11. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : Академія, 2010. – 240 с.
12. Бахтин М. М. Работы 1920-х годов / М. М. Бахтин. – К. : Next, 1994. – 384 с.
13. Єжижанська Т. С. Основні підходи до вивчення комунікації / Т. С. Єжижанська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2010. – Вип. 2. – С. 28–35. – (Серія «Культура і соціальні комунікації»).

Дата надходження до редакції: 04.03.2016 р.